

Nikola Opatić*

Stručni rad

INSTITUT ZABRANE REFORMATIO IN PEIUS
U GRAĐANSKOM PARNIČNOM POSTUPKU

U Zagrebu, 25. kolovoza 2006. godine

*Nikola Opatić, sudac Županijskog suda u Velikoj Gorici.

I UVODNE NAZNAKE

Institut (ustanova) zabrane reformatio in peius u današnjem pravnom sistemu Republike Hrvatske, inkorporiran je u sve tri glavne grane pravnih postupka - kazneni postupak, upravni postupak i građanski parnični postupak.

Najopćenitije, postupnici su kodificirana pravna pravila prema kojima moraju postupati nadležna tijela vlasti (uprava, pravosuđe) prilikom primjene materijalnih propisa u rješavanju konkretne pravne stvari, jer se time osigurava objektivnost, pravna sigurnost i nepristranost tijela vlasti u postupanju. Postupovna pravila uređuju način na koji će se postići pravilna i objektivna primjena materijalnog prava na konkretan slučaj, odnosno kako će se zakonito riješiti konkretna građanska, kaznena ili pak upravna stvar.

Zabrana reformatio in peius je pravni institut ili ustanova, kao skup pravnih pravila koja reguliraju jedan odnos, koji je danas disperziran po različitim pravnim granama. Pravni sistem, kao cjelina, područje je dinamičnih i permanentnih promjena i izmjena, i u njemu pojedini dijelovi – instituti - izmjenjuju mjesta i položaj. Tako i institut zabrane reformatio in peius predstavlja jedan od očitijih primjera implementacije jedne pravne ustanove unutar pojedine grane prava u druge grane prava.

Institut procesnog prava, zabrana reformatio in peius je, usklađen skup pravnih pravila koja se odnose na jedan te isti odnos, s početnim izvorištem kojeg nalazimo u kaznenom (procesnom) pravu.

Različitost i svrha pojedinih pravnih postupaka u kojima se primjenjuje, rezultira da je institut zabrane reformatio in peius prilagođen specifičnostima svakog od tih postupaka, jer jedino tako u pravnoj praksi u poveznici sa drugim pravnim institutima može doći do punog izražaja njegova svrha.

Imajući u vidu i supsidijarnu primjenu pravila kaznenog postupka, upravnog postupka te građanskog parničnog postupka u ostalim specifičnim postupcima našeg pravnog sustava (vanparnični, ovršni, prekršajni, vojno-stegovni, carinski...itd.), dosljedna i pravilna primjena instituta zabrane reformatio in peius, trebala bi doprinijeti sveopćoj pravnoj sigurnosti za kojom toliko teži naš pravni poredak.

Primjećuje se da je problematika vezana uz ovaj institut, osobito njegovo proučavanje u sferi grane građanskog (procesnog) prava zanemareno i potisnuto, kako u pravnoj teoriji, a isto tako i u praksi sudova. Cilj nam je potaknuti promišljanje praktičara za pravilnu primjenu tog instituta i valoriziranje njegovog značenja u okvirima građanskog parničnog postupka.

Uspostava toliko nužne pravne sigurnosti i ravnopravnosti svih pravnih subjekata u postupku pred sudom, zahtjeva bezrezervnu primjenu tog instituta u građanskom parničnom postupku. Naime, valja imati na pameti da su pravni instituti unutar pojedine grane prava, posebno procesnog, međusobno povezani u jednu funkcionalnu cjelinu, pa narušavanje ili opstrukcija primjene jednog pravnog instituta nužno dovodi i do nepravilne primjene drugih s njim povezanim institutima. Nepravilna primjena instituta zabrane reformatio in peius, tako dovodi u pitanje značenje i učinak pravomoćnosti, te načelo dispozicije stranaka.

Za pravilnu i zakonitu primjenu ovog instituta potrebno je poznavati, ne samo goli zakonski tekst, već suštinu i načela žalbenog postupka, odnosno čitavog sustava pravnih lijekova, međusobnu povezanost i interakciju između pojedinih instituta građanskog procesnog prava, jer se jedino tako može shvatiti suština i doseg tog instituta.

Ovaj članak je doprinos razumijevanju tog instituta i poticaj za njegovu pravilnu i punu primjenu u pravnoj praksi građanskog parničnog postupka.

II IZVORIŠTE INSTITUTA ZABRANE REFORMATIO IN PEIUS

U samom svom začetku institut zabrane reformatio in peius, vjerojatno nastao protokom ideja inspiriranih francuskom građanskom revolucijom iz 1789. godine, nalazimo u francuskoj pravnoj praksi kaznenog prava.¹ Naime, po jednom mišljenju Državnog Savjeta (L'avis du Conseil d'Etat) od 12. studenog 1806. apelacioni (žalbeni) sud nije smio promijeniti one dijelove prvostupanjske presude, protiv koje se ne žali optuženik. To mišljenje s formom tumačenja sa zakonskom snagom bazirano je na tome, što se uzimalo da je onaj dio presude, protiv kojeg se dijela optuženik nije žalio, postao izvršnim.² Literatura navodi da je institut zabrane reformatio in peius u današnjem značenju tog instituta najprije bio reguliran u okviru austrijskog zakonodavstva (Allgemeine Criminalgerichtsordnung iz 1788. godine – pragraf 198.), gdje je izrijekom navedeno da se u slučaju podnošenja pravnog lijeka ne može pooštriti kazna. Žalbu kao pravni lijek mogli su podnijeti sam okrivljeni, njegovi najbliži srodnici i njegovi zastupnici.³

U kaznenom postupku striktno je provedena zabrana reformatio in peius kroz sve faze postupka i čini jedno od osnovnih načela tog postupka.

Iz područja kaznenog procesnog prava taj se institut zabrane reformatio in peius proširio i na ostale pravne grane, pa tako i u sferu građanskog parničnog procesnog prava.

U našem parničnom procesnom pravu zabrana reformatio in peius pojavljuje se kao institut u ZPP-u iz 1957. godine, ali do danas ni u teoriji ni u praksi taj institut nije došao do izražaja koji odgovara njegovom suštinskom značenju.

III PRAVNI IZVORI INSTITUTA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Republika Hrvatska, sukladno Zakonu o preuzimanju Zakona o parničnom postupku⁴, preuzela je kao svoj, dotadašnji savezni Zakon o parničnom postupku⁵, a uz to su tada novelirane pojedine odredbe tog zakona, brisanjem i usklađivanjem terminologije socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja sa novonastalim državnim i društvenim uređenjem iz netom donesenog Ustava Republike Hrvatske⁶, Ustavne odluke o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske i Deklaracije o uspostavi samostalne i suverene Republike Hrvatske⁷.

U periodu nakon preuzimanja dotadašnjeg saveznog zakona, kao zakona Republike Hrvatske, Zakon o parničnom postupku i dalje je brisan, nadopunjavan i mijenjan, bilo on sam, kroz formu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku⁸ ili kroz druge zakone (Zakon o arbitraži – prestali važiti članci 468.a do 487. ZPP-a⁹-, Zakon o izmjenama i dopunama Ovršnog zakona¹⁰- dodan je u tekst ZPP-a članak 433a).

Kao što je razvidno u prvotni Zakon o parničnom postupku intervenirano je do sada ravno 15 puta (slovima: petnaest puta), a Odbor za zakonodavstvo Hrvatskog sabora nije utvrdio pročišćeni tekst, sukladno ovlastima i obvezama iz članka 59. alineja 6. Poslovnika

¹ Marszal, K.; Zakaz reformationis in peius, Warszawa 1970, str. 42

² Miljković, M.; O preinačenju presuda na štetu optuženoga (reformatio in peius), Beograd 1913, str. 1.

³ Kramarić, I.; Drugostepeni krivični postupak i zabrana reformatio in peius, Glasnik Advokatske komore Vojvodine broj 5, Novi Sad, 1985.

⁴ Narodne novine Republike Hrvatske, broj 53/91.

⁵ Službeni list SFRJ broj 4/77, 36/77., 36/80., 69/82., 58/84., 74/87., 57/89., 20/90., 27/90. i 35/91.

⁶ Narodne novine Republike Hrvatske, broj 56/90.

⁷ Narodne novine Republike Hrvatske, broj 31/91.

⁸ Narodne novine Republike Hrvatske, broj 91/92., 112/99. i 117/03.

⁹ Narodne novine Republike Hrvatske, broj 88/01.

¹⁰ Narodne novine Republike Hrvatske, broj 88/05.

Hrvatskog sabora¹¹, pa smo u svakodnevnoj pravnoj praksi svi prisiljeni služiti se raznim redakcijski pročišćenim tekstovima tog Zakona, u koje tekstove nitko ne može biti posve potpuno siguran. Dakle, u proučavanju instituta parničnog procesnog prava, treba imati u vidu i gore navedenu normativnu zbilju, pa stoga treba naročito pažljivo pristupati formalnim pravnim izvorima, kao temeljcima za njihovu daljnju analizu.

Treba još navesti postojanje brojnih drugih razloga za donošenjem posve novog zakona o (građanskom) parničnom postupku. Naime, izvršenim normativnim promjenama u novelama Zakona o parničnom postupku, ali i drugim gore navedenim zakonskim aktima dobrano je narušena njegova početna arhitektonika i unutarnja struktura, a čini se da je narušena i unutarnja harmonija pojedinih procesnih instituta. Ti razlozi biti će još pojačani nakon donošenja najavljene novele ZPP-a, koja će se naći u zakonodavnoj proceduri, predviđa se, još tijekom ove godine.

Institut zabrane reformatio in peius normativno reguliranog nalazimo u članku 374. Zakona o parničnom postupku (Narodne novine Republike Hrvatske, broj: 53/91., 91/92., 112/99., 88/01., 117/03. i 88/05. - dalje u tekstu: ZPP). Taj zakonski članak glasi: «Drugostupanjski sud ne može preinačiti presudu na štetu stranke koja se žalila, ako je samo ona podnijela žalbu.»

Postoji kontinuitet instituta zabrane reformatio in peius iz cit. članka 374. ZPP-a sa onim iz Zakona o parničnom postupku iz 1957. godine¹², jer je u članku 360. stavak 2. Zakona o parničnom postupku iz 1957. godine bilo propisano: «Drugostepeni sud ne može preinačiti presudu na štetu stranke koja se žalila, ukoliko je samo ona izjavila žalbu.»

Iz članka 399. ZPP-a proizlazi da je institut zabrane reformatio in peius protegnut i na izvanredni pravni lijek – reviziju, jer je propisano ako odredbama članka 382. do 389. ovog Zakona (normativno uređuju postupak revizije protiv drugostupanjske presude), nije što drugo određeno, u postupku u povodu revizije na odgovarajući će se način primjenjivati odredbe ovog Zakona o žalbi protiv presude, a između ostalih navedenih je i ona iz članka 374. ZPP-a, koja izrijeckom regulira institut zabrane reformatio in peius.

Odražaj instituta zabrane reformatio in peius u ponovljenom prvostupanjskom postupku, kada je sud drugog stupnja ukinuo prvostupanjsku presudu, ako se samo jedna stranka žalila, izložiti ćemo u nastavku ovog članka.

IV DEFINICIJA INSTITUTA I NJEGOVA SVRHA

Osnovni uvjet za aktivaciju instituta zabrane reformatio in peius jest činjenica, da je samo jedna stranka podnijela žalbu na presudu. To može učiniti samo ona stranka koja nije uspjela sa cijelim ili pak sa dijelom tužbenog zahtjeva u konkretnoj pravnoj stvari. Tuženik može podnijeti žalbu na cijelu (ili na dio) presude sa kojom je tužitelj uspio u sporu. Tuženik ne može podnijeti žalbu na presudu ili na dio presude u kojoj je tužitelj odbijen sa cijelim ili pak dijelom tužbenog zahtjeva, a tužitelj ne može podnijeti žalbu na presudu ili njezin dio u kojem je uspio sa tužbenim zahtjevom. Takve se žalbe odbacuju, jer žalitelji nemaju pravnog interesa za njihovo podnošenje. Ako i druga strana podnese žalbu (protiv dijela presude) onda za drugostupanjski sud zabrana reformatio in peius ne postoji, odnosno drugostupanjski sud nije vezan tom zabranom, a kao što ćemo u nastavku razložiti niti prvostupanjski sud u nastavku postupanja poslije ukidanja prvostupanjske presude.

Reformatio in peius pojmovno definiramo kao drugostupanjsko preinačavanje (reformatio), neke prvostupanjske odluke na štetu (in peius) one stranke u čiju je korist

¹¹ Narodne novine Republike Hrvatske, broj 6/02.-pročišćeni tekst, 41/02., 91/03. i 58/04.

¹² Službeni list FNRJ, broj 4/57., 52/61. i Službeni list SFRJ, broj 12/65., 1/71., 23/72. i 6/74.

podnesen pravni lijek. Navedena definicija, kao institut procesnog prava, pojavljuje se u svom negativnom aspektu, dakle u formi zabrane.

Pravni lijek može ići samo u korist stranke koja ga je uložila, a nikada na njezinu štetu. U prilog tog instituta govori i sam smisao žalbe. Osnovni smisao žalbe je da stranka koja je izjavila žalbu teži da drugostupanjski sud presudu promijeni u njezinu korist. Zato odluka drugostupanjskog suda (a i prvostupanjskog u ponovljenom postupku) ne bi smjela biti nepovoljnija za stranku od one koju ona žalbom pobija. Usvojiti, suprotno stanovište odnosno primjenjivati institut reformatio in peius (preinačenje na štetu), značilo bi žalitelju nametnuti rizik koji je protivan samoj prirodi i smislu žalbe, kao jedne izjave procesne volje žalitelja¹³.

Svrha uvođenja instituta zabrane reformatio in peius tumači se težnjom da se strankama bezrezervno omogućiti Ustavom deklarirano pravo na žalbu (članak 18. stavak 1. Ustava Republike Hrvatske)¹⁴, poticanjem stranaka da podnose žalbe kako bi se kroz drugostupanjski postupak višim sudovima omogućila kontrola zakonitosti i pravilnosti rada nižih sudova, da se otkloni bojazan stranaka od podnošenja žalbi protiv presuda s kojima nisu zadovoljne, te u konačnici da se istakne gledište da onaj tko se žali ne može povodom žalbe doći u gori položaj nego da se uopće nije žalio.

Nažalost, iako je u našem sustavu građanskog procesnog prava institut zabrane reformatio in peius prisutan neprekidno gotovo 50 godina, još uvijek u teoriji i praksi nije došlo do sustavnog i cjelovitog proučavanja tog instituta i razjašnjenja dvojbi koje se pojavljuju u njegovoj primjeni.

Zbog značenja tog instituta, de lege ferenda, trebalo bi mu dati značaj koji mu i pripada s obzirom da se tim institutom osigurava provedba osnovnih načela postupka, te osobito otkloniti svaku dvojbu oko njegove primjene i domašaja u ponovljenom prvostupanjskom postupku, kada je do tog ponovnog postupka došlo radi ukidanja prvostupanjske presude po žalbi samo jedne strane.

V INSTITUT ZABRANE REFORMATIO IN PEIUS U PONOVLJENOM PRVOSTUPANJSKOM POSTUPKU VOĐENOM POVODOM USPJEŠNO IZJAVLJENOG PRAVNOG LIJEKA SAMO JEDNE STRANE U POSTUPKU-ODGOVOR NA PITANJE PRIMJENE: DA ILI NE ?

ZPP, kao parnični postupnik sasvim jasno u svojoj odredbi članka 374. ZPP-a, propisuje da drugostupanjski sud ne može preinačiti presudu na štetu stranke koja se žalila, ako je samo ona podnijela žalbu, a članak 399. ZPP-a, ustanovu zabrane reformatio in peius prenosi i na postupak povodom izvanrednog pravnog lijeka – revizije.

U odredbama ZPP-a više nema više niti jedne norme koja bi izričito propisivala što će se dogoditi sa primjenom instituta zabrane reformatio in peius u situaciji kada se kod prvostupanjskog suda vodi ponovno suđenje po ukinutoj presudi i to po žalbi jedne stranke kao podnositelja žalbe. Upravo u svezi s takvom okolnošću postavlja se pitanje da li zabrana reformatio in peius u parničnom postupku djeluje i tamo gdje zakonom nije izričito određeno da ona djeluje, odnosno da li zabrana reformatio in peius vrijedi i kad viši sud ukine presudu nižeg suda, pa se parnica nastavlja.

Ustanovu zabrane reformatio in peius, upravo zbog činjenice njezine inkorporiranosti u okvire cjelokupnog procesnog prava, značenja i svrhe djelovanja, te po karakteru njezine civilizacijske stečevine i proširenosti u gotovo svim europskim zakonodavstvima, čini se moramo nužno okarakterizirati i kao pravno načelo, dakle više nego običnu pravnu normu. Jedan odnos uzdignut i prihvaćen kao pravno načelo vodilja je zakonodavcu da u zakonskom propisu postavi direktnu ili indirektnu normu, a sucu da tumači i primjenjuje propis u kojem

¹³ Poznić, B. Neka pitanja drugostepenog parničnog postupka, Arhiv za pravne i društvene nauke, 2/56, Beograd, str 201.

¹⁴ Narodne novine Republike Hrvatske, broj 41/01. – pročišćeni tekst, 55/01. – ispravak

je sadržano to načelo na način da ga interpretira i primjenjuje u njegovom izvornom sadržaju.

Dakle, u svakoj situaciji nastaloj povodom izjavljene žalbe jedne jedine stranke, (pri tom uopće nije važno da li je ta stranka u procesnoj poziciji tužitelja ili tuženika), pred drugostupanjskim sudom, ili pred prvostupanjskim sudom u ponovljenom postupku, sud koji odlučuje vezan je zabranom *reformatio in peius* i ne smije donijeti presudu na štetu one stranke koja se jedina žalila i povodom čije se žalbe vodi taj postupak.

To bi se isto odnosilo i na revizijski postupak, sukladno odredbi članka 399. ZPP-a, ali i na postupak kada sud po inicijativi jedne stranke dozvoli ponavljanje postupka u pravnoj stvari koja je pravomoćno okončana. Zabrana *reformatio in peius* u slučaju izvanrednih pravnih lijekova (revizija i ponavljanje postupka) djeluje u korist one stranke koja je inicirala pravni lijek protiv pravomoćne presude.

Institut zabrane *reformatio in peius*, kada je on aktiviran, proteže se i na prvostupanjski postupak koji se ponovno vodi poslije ukidanja prvostupanjske presude, to je stanovište zauzela i domaća teorija građanskog procesnog prava.¹⁵

Radi jasnoće iznijetog stava u prilog afirmativnog odgovora na pitanje iz podnaslova, treba reći da kontra stav¹⁶ polazi od premise da se poslije ukidanja prvostupanjske presude stvar vraća u stanje kao da presuda nije niti donijeta, dakle da uopće ne postoji. Ne može se prihvatiti kao točno navedeno mišljenje kontra stava. Ukinuta presuda doduše nema pravno djelovanje, ali u ponovnom suđenju djeluje kao činjenica zbog koje se vodi to novo – ponovljeno suđenje po uputama i upozorenjima drugostupanjskog suda, koja su obvezatna za prvostupanjski sud. Ukidanje presude ne znači njezino poništenje, naime, ukidanje presude ne mora biti potpuno, poslije ukidanja presude ostaje utvrđeni činjenični supstrat od strane prvostupanjskog suda koji je prošao kontrolu žalbenog suda, o čijoj se (ne) potpunosti ili (ne) pravilnosti izjasnio drugostupanjski sud, a u ponovnom suđenju prvostupanjski sud o toj ocjeni činjeničnog stanja mora voditi računa (članak 377. stavak 1. ZPP-a), sve dok se u ponovljenom postupku to stanje ne promijeni.

Sud u parničnom postupku odlučuje u granicama zahtjeva koje su stranke stavile u postupku (članak 2. stavak 1. ZPP-a) - načelo dispozicije. U postupku povodom ponovnog suđenja poslije ukidanja prvostupanjske, sud koji sudi strogo mora primijeniti navedeno načelo dispozicije, ali se postavlja pitanje u kojim granicama prvostupanjski sud odlučuje u toj novoj situaciji, da li u granicama zahtjeva iz tužbe, da li u granicama zahtjeva iz ukinute presude ili u granicama zahtjeva postavljenih povodom ponovljenog suđenja.

Za nas je interesantno da pokušamo dati odgovor na postavljena gornja pitanja, jer je načelo dispozicije stranaka jedno od temeljnih načela parničnog postupka, pa kao takvo dolazi do izražaja i u primjeni instituta zabrane *reformatio in peius*, kada se pred prvostupanjskim sudom vodi postupak ponovnog suđenja poslije ukidanja prvostupanjske presude po žalbi samo jednog žalitelja (jer je to osnovni preduvjet da bi uopće došlo do primjene tog instituta u konkretnoj pravnoj stvari).

Dakle, za onu stranku koja nije izjavila žalbu to je zahtjev iz izreke ukinute presude, a za onu stranku koja se žalila zahtjev iz njezine žalbe. U toku ponovnog suđenja obje stranke mogu svoje zahtjeve mijenjati sukladno načelu dispozicije, ali samo u smislu smanjivanja ili olakšavanja pozicije za drugu stranku u postupku. To bi značilo da su stranke u ponovnom

¹⁵ Triva, S. Dika, M. Građansko parnično procesno pravo VII. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, N. Novine, Zagreb, 2005.g. – str 715

¹⁶ Radovanović, B. Neke napomene o zabrani *reformatio in peius* u parničnom postupku, Glasnik Advokatske komore Vojvodine, broj 8, godina XIII, Novi Sad, kolovoz 1964.

suđenju dužne ostati u granicama svojih zahtjeva iz izreke ukinute presude, odnosno iz žalbe.¹⁷

U prilog gore zauzetom stavu ide i propis članka 377. stavak 2. ZPP-a, koji glasi: «Na novoj glavnoj raspravi stranke mogu iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze». Dakle, zaključuje se da stranke u postupku ponovnog suđenja nisu ovlaštene postavljati nove zahtjeve, niti da povećavaju ili da pogoršavaju za drugu stranu svoje već postavljene zahtjeve. Suština je ta da je citiranom procesnom normom iz članka 377. stavak 2. ZPP-a, koja je kao takva kogentne naravi, zakonodavac očito namjerno ograničio stranačku dispoziciju samo na predlaganje novih činjenica i novih dokaza i ništa više od toga. Taj propis bi trebao biti brana iznošenju novih zahtjeva ili povećanju postojećih zahtjeva u ponovljenom postupku. Prvostupanjski sud kada raspravlja u ponovljenom postupku, u situaciji kada tužbeni zahtjev preinačava ona stranka koja se nije žalila protiv prvostupanjske presude, ne bi mogao dopustiti preinačenje tužbenog zahtjeva, jer to ne bi bilo svrsishodno za rješenje prijepora. Problem se pojavljuje u tome što sudovi nekritički prihvaćaju tzv. «preciziranje» tužbenih zahtjeva, koji pojam, naš građanski postupnik ne poznaje.

Da rezimiramo, uzimajući u obzir gornja izlaganja, posve je sigurno da ponovljeni prvostupanjski postupak povodom uspješne žalbe samo jedne stranke u tom postupku, ne može biti više vođen po istim procesnim pravilima kao da se vodi po prvi puta. Uzimajući u obzir: a) izričitu zakonsku odredbu iz članka 374. ZPP-a, b) da se ponovni postupak pred prvostupanjskim sudom vodi u granicama zahtjeva stranaka (načelo dispozicije), c) da su ti zahtjevi za stranku koja se nije žalila zahtjev iz izreke ukinute presude (koji odgovara zahtjevu iz tužbe, odnosno onom postavljenom prije zaključenja glavne rasprave), a za stranku koja se jedina žalila zahtjev iz žalbe, d) da prvostupanjski sud u ponovljenom postupku mora postupati po uputama drugostupanjskog suda, e) da stranke u ponovnom suđenju imaju pravo da iznose nove činjenice i nove dokaze, ali nemaju pravo da postavljaju nove zahtjeve u postupku ni da povećavaju već postojeće, bio je po svemu sudeći bio zakonodavčev ratio kada nije izričito Zakonom o parničnom postupku propisao zabranu reformatio in peius u ponovnom prvostupanjskom postupku.

Iako postupanje prvostupanjskog suda suprotno zabrani reformatio in peius u ponovljenom postupku, nije posebno i izričito predviđeno u članku 354. stavak 2. ZPP-a, kao tzv. apsolutno bitna povreda parničnog postupka, to se postupanje u slučaju izjavljene žalbe u slučaju da se žalitelj pozove na tu povredu, po našem mišljenju može okarakterizirati i kao tzv. relativno bitna povreda odredaba parničnog postupka, jer sud u tijeku postupka nije primijenio ili je nepravilno primijenio koju odredbu ZPP-a, a to je bilo ili moglo biti od utjecaja na donošenje zakonite i pravilne presude. Međutim, i bez obzira na gore navedeno, značenje izvršene povrede instituta zabrane reformatio in peius, je u suštini prekoračenje tužbenog zahtjeva, a takva povreda ima značenje apsolutno bitne povrede odredaba parničnog postupka¹⁸ iz članka 354. stavak 2. točka 12. ZPP-a, ali žalitelj takvu povredu postupka mora žalbom istaći, jer drugostupanjski sud sukladno članku 365. stavak 2. ZPP-a, na tu povredu ne pazi po službenoj dužnosti. Dakle, takvu presudu u kojoj se dogodila povreda tog instituta treba obvezatno ponovno ukinuti, ukoliko je žalitelj istakao takvu povredu. Primjećuje se u praksi da drugostupanjski sudovi dopuštaju potpunu nepreciznost žalbi i sintagmu «iz svih žalbenih razloga predviđenih člankom 353. stavak 1. ZPP-a.», ali taj problem izlazi iz okvira ove naše teme.

Jedan od najčešćih primjera u sudskoj praksi kada se žalbeni sud u svojim odlukama poziva na institut zabrane reformatio in peius, je onaj slučaj kada nađe da je prvostupanjski

¹⁷ Radoman, D. Reformatio in peius u parničnom postupku, Glasnik Advokatske komore Vojvodine, broj 2, godina XIII, Novi Sad, februar 1964.

¹⁸ Triva, S. Dika, M. Građansko parnično procesno pravo VII. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, N. Novine, Zagreb, 2005.g. – str 716.

sud predmetni tužbeni zahtjev primjenom materijalnog prava trebao odbiti, a ne odbaciti, pa se protiv takvog rješenja o odbačaju žali samo tužitelj. Tada se takva odluka ne preinačuje nego potvrđuje, jer odluku prvostepenog suda - iako nepravilnu - nije moguće preinačiti, budući se žalio samo tužitelj, pa bi svaka nova odluka, temeljena na istim činjenicama, bila bi za tužitelja nepovoljnija, budući bi se primijenilo materijalno, a ne procesno pravo. Ovo pravilo vrijedi i u postupku žalbenog ispitivanja prvostupanjskog rješenja u slučaju da to rješenje treba ukinuti jer su ostvareni žalbeni razlozi, međutim, nema osnove niti da se pobijano rješenje ukine, jer ni u ponovljenom postupku tužitelj ne može očekivati bolji pravni položaj od ovoga kojeg je postigao donošenjem pobijanog rješenja.¹⁹ Naime, tužitelj je uvijek u gorem pravnom položaju kada mu sud meritorno odbije tužbeni zahtjev zbog značenja instituta presuđene stvari /res iudicata/, nego kada sud odbaci tužbu, jer ukoliko ne postoje posebno zakonom predviđeni rokovi za podnošenje tužbe, tužbu će opet moći podnijeti, bez bojazni od isticanja prigovora presuđene stvari.

VI ZABRANA REFORMATIO IN PEIUS U POSTUPCIMA ZA NAKNADU ŠTETE

U aktualnoj domaćoj pravnoj praksi nalazimo posve prošireno vrlo benevolentno postupanje prvostupanjskih sudova u vidu dopuštanja preinake tužbe na više iznose od strane tužitelja koji nije izjavio žalbu protiv presude, ili dijela presude u postupcima za naknadu neimovinske štete u ponovljenom postupku nakon ukidanja prvostupanjske presude po žalbi tuženika.

Takva praksa u postupcima za naknadu štete naročito je postala uočljiva nakon što su na sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske održanoj dana 29. studenog 2002. razmatrani i prihvaćeni Orijentacijski kriterije i iznosi za utvrđivanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete (sada neimovinske štete). Tim kriterijima značajno su povišeni dotadašnji novčani iznosi koje je sudska praksa do tada formirala kao primjerenu novčanu naknadu, pri tom vodeći računa i o sprečavanju lukrativnih motiva stranaka i njihovih profesionalnih punomoćnika, za pojedine vrste nematerijalnih šteta kao npr. za pretrpljene duševne bolove radi smrti bliske osobe ili zbog pretrpljenih duševnih bolova radi naročito teškog invaliditeta bliske osobe (bračni i izvanbračni drug, dijete, roditelji, braća i sestre), odnosno za pretrpljene duševne bolove zbog smanjenja životne aktivnosti u viskom stupnju.

Obrazloženje koje je dao Vrhovni sud je da usvojeni orijentacijski kriteriji trebaju omogućiti ujednačenu primjenu članka 200. stavak 1. Zakona o obveznim odnosima²⁰. Nadalje, da oni ne predstavljaju matematičku formulu koja pukim automatizmom služi za izračunavanje pravične novčane naknade. U konačnici je navedeno da se rečeni kriteriji primjenjuju na sve parnične postupke za naknadu nematerijalne štete u svim stupnjevima suđenja.

Upravo ova zadnje navedena instrukcija Vrhovnog suda, ponavljamo: «da se rečeni kriteriji primjenjuju se na sve parnične postupke za naknadu nematerijalne štete u svim stupnjevima suđenja», dakle u svim pendentim postupcima, koja je inače u skladu sa «razumijevanjem sudova za životne prilike građana» odnosno «činjenicom da se o visini pravične naknade odlučuje prema kriterijima na dan donošenja prvostupanjske presude» ili pak «inflatornim kretanjima», ali nimalo nije u skladu sa ustanovom zabrane reformatio in peius, iako je ona zakonom predviđen institut građanskog procesnog prava.

Treba navesti i to da je zaključkom sjednice Građanskog odjela VSH od 2. travnja 1984. (III/84) zauzeto slijedeće stanovište: «Kada je ranija prvostupanjska presuda protiv koje se

¹⁹Vidi GŽ-7083/83 od 14. veljače 1984.g. u bazi SUPRA Općinskog suda u Zagrebu - godina 1984. odluka 64

²⁰ Narodne novine Republike Hrvatske broj 53/91., 73/91., 3/94., 7/96. i 112/99.

tužitelj nije žalio ukinuta u dosuđujućem dijelu po tuženikovoju žalbi, tužitelju se u nastavku postupka za istu materijalnu štetu može dosuditi naknada u većem iznosu od prvobitno dosuđenog, samo ako su relevantne činjenice o kojima ovisi visina pravične novčane naknade nastupile nakon zaključenja prethodne glavne rasprave.» (Objavljeno u Pregledu sudske prakse «Naša zakonitost» br. 24.odluka br. 89).

Primjećuje se da je sudska praksa gore navedenim opravdanjima do sada amortizirala prigovore, međutim ta opravdanja uz gore navedeno ne mogu zadovoljiti kriterije koje postavlja značenje i učinak pravomoćnosti.

Postoje primjeri iz sudske prakse kada je za pretrpljene duševne bolove radi smrti bliske osobe dosuđen iznos od npr. 80.000,00 kn (prema mjerilima prije donošenja novih Orijentacijskih kriterija), pa je povodom žalbe tužene strane presuda ukinuta i predmet vraćen na ponovni postupak (npr. radi počinjenja neke od bitnih povrede određaba parničnog postupka iz članka 354. stavak 2. ZPP-a), da bi u ponovljenom postupku tužitelj povećao tužbeni zahtjev na iznos od npr. 220.000,00 kn jer su u međuvremenu doneseni novi Orijentacijski kriteriji. Prvostupanjski sud dopušta povećanje tužbenog zahtjeva i dosuđuje novi, viši iznos, pravdajući svoje postupanje «činjenicom da se o visini pravične naknade odlučuje prema kriterijima na dan donošenja prvostupanjske presude», odnosno «da se rečeni kriteriji primjenjuju se na sve parnične postupke za naknadu nematerijalne štete u svim stupnjevima suđenja». Dakle, vidljivo je kako je pri tom potpuno apstrahirano postojanje i bit instituta zabrane reformatio in peius u građanskom parničnom postupku.

Karakteristično je i za ovu vrstu sporova radi naknade štete pitanje koje se pojavljuje, a u svezi primjene instituta zabrane reformatio in peius, a to je : da li nakon ukidanja presude povodom žalbe koju je uložila samo jedna stranka, u ponovnom postupku prvostupanjski sud može izmijeniti ranijom presudom (onom ukinutom) već utvrđeni omjer odgovornosti na štetu stranke koja se jedina žalila ?

Sudska praksa, pokušavajući dati zadovoljavajući, odgovor stoji na stanovištu da odluka o omjeru odgovornosti nije sadržana u izreci, nego da ima značenje prejudicielnog pitanja, koje ne vezuje prvostupanjski sud prilikom ponovnog odlučivanja. Čini se da i takvu sudsku praksu treba izložiti ozbiljnoj kušnji preispitivanja, to iz razloga što je omjer odgovornosti u direktnoj korelaciji sa visinom tužbenog zahtjeva, pa svaka intervencija u sferu osnova nužno može dovesti i do nepovoljnije situacije za stranku u novoj odluci donesenoj u ponovnom suđenju, a za stranku – podnositelja žalbe bitan je samo krajnji rezultat uspjeha, koji ne može biti nepovoljniji od onoga da žalbu nije niti podnio.

U žalbama protiv takvih presuda koje su uvažile i dosudile iznose prema novim Orijentacijskim kriterijima nije primijećeno da se žalitelji uopće pozivaju na povredu instituta zabrane reformatio in peius. Iz navedenog možemo zaključiti da je u praksi prisutno gotovo potpuno nepoznavanje i nerazumijevanje instituta zabrane reformatio in peius u sferi građanskog parničnog postupka.

Kako je u međuvremenu donesen novi Zakon o obveznim odnosima²¹, koji je naknadu neimovinske štete regulirao na sasvim novim osnovama, kao povredu prava osobnosti, te regulirao krug ovlaštenika u slučaju smrti ili osobito teškog invaliditeta neke osobe s pravom na pravičnu novčanu naknadu neimovinske štete, Vrhovni sud Republike Hrvatske, trebati će uskoro razraditi i donijeti nove kriterije radi ujednačavanja sudske prakse prema novim propisima, pa bi bilo uputno i korisno da se osvrne i na situaciju koja je prouzročena (ne)primjenom instituta zabrane reformatio in peius, sve u jačanju zakonitosti postupanja sudova.

²¹ Narodne novine Republike Hrvatske broj 35/05

VII ZAKLJUČAK

Izvorno institut kaznenog procesnog prava, zabrana reformatio in peius, proširila se i na druge grane prava. Tako taj institut nalazimo u građanskom postupku ali i u upravnom postupku, gdje se prilagodio njihovim specifičnostima.

Institut (ustanova) zabrane reformatio in peius u parničnom postupku je cjelovita, te jednom aktivirana, zahvaća sve faze tog postupka. Obzirom na značenje koji ima za jačanje pravne sigurnosti, možemo ga svrstati i u načela postupka.

U parničnom postupku Institut zabrane reformatio in peius nije namijenjen zaštiti isključivo tužene, ili isključivo tužiteljske strane, on je namijenjen zaštiti one strane u postupku koja se jedina žalila, s ciljem da ne može biti donesena po nju nepovoljnija odluka od one koja je donesena. To je u svojoj biti institut zaštite pravnog lijeka, tj. da pravni lijek ima onu svrhu koja mu je i dodijeljen.

Iako nije izriekom zakona propisan on se primjenjuje i u ponovnom prvostupanjskom postupku, kada je samo povodom izjavljene žalbe jedne od stranaka presuda ukinuta i postupak vraćen na ponovni postupak i odlučivanje. Institut je aktualan i u postupku povodom izjavljene revizije, te u postupku povodom prijedloga za ponavljanjem parničnog postupka, kao izvanrednih pravnih lijekova.

Očito je važeći Zakon o parničnom postupku insuficijentan u pogledu jasnog i nedvojbenog normiranja primjene instituta zabrane reformatio in peius u ponovljenom prvostupanjskom postupku koji se vodi nakon ukidanja prvostupanjske presude po žalbi jedne stranke, međutim u premošćivanju očitih pravnih praznina svesrdno nam pomaže teorija građanskog procesnog prava. Zato je ona od izuzetne važnosti za zakonitost i pravilnost postupanja sudova, pa pravni praktičari prvenstveno suci ne bi od nje trebali zazirati.

Očite primjere opstrukcije instituta zabrane reformatio in peius nalazimo u postupcima za naknadu štete, osobito u onim postupcima u kojima prvostupanjski sud ponovno odlučuje, a u međuvremenu je došlo do promjene Orijentacijskih kriterija. Radi jačanja zakonitosti u postupanju takve slučajeve treba sankcionirati.

Treba konačno shvatiti, uz dužno poštovanje prema oštećenima, da sudovi nisu i ne mogu biti socijalni amortizeri i pri tom nekritički prihvaćati postavljene tužbene zahtjeve, već prvenstveno moraju osigurati jednako i zakonito postupanje prema svim sudionicima parničnog postupka, kako tužiteljima, tako i tuženima.

Na kraju rezimirajući institut zabrane reformatio in peius možemo konstatirati, da se pred pravnim praktičarima pojavljuje niz pitanja u kojima odgovore treba tražiti kroz dobro i cjelovito poznavanje teorije građanskog procesnog prava.

Nadam se da će ovaj rad pomoći potpunom i pravilnom razumijevanju te primjeni instituta zabrane reformatio in peius u građanskom parničnom postupku, tim više što ovaj institut s aspekta parničnog postupka, nasuprot istoj toj temi s aspekta primjene u kaznenom postupku, gotovo da i nije podrobije obrađen u domaćoj stručnoj literaturi.

SADRŽAJ ČLANKA

- I UVODNE NAZNAKE**
- II IZVORIŠTE INSTITUTA ZABRANE REFORMATIO IN PEIUS**
- III PRAVNI IZVORI INSTITUTA U REPUBLICI HRVATSKOJ**
- IV DEFINICIJA INSTITUTA I NJEGOVA SVRHA**
- V INSTITUT ZABRANE REFORMATIO IN PEIUS U PONOVLJENOM PRVOSTUPANJSKOM POSTUPKU VOĐENOG POVODOM USPJEŠNO IZJAVLJENOG PRAVNOG LIJEKA SAMO JEDNE STRANE U POSTUPKU-ODGOVOR NA PITANJE PRIMJENE: DA ILI NE ?**
- VI ZABRANA REFORMATIO IN PEIUS U POSTUPCIMA ZA NAKNADU ŠTETE**
- VII ZAKLJUČAK**